

Penetration of Criminalism to The Criminal Realm and its Impact on Depenalization Policies

*Golnaz Moradi Pasand*¹, *Tahmoores Bashiriyeh*^{*2}, *Hosein Gholami*³

1. Ph.D. Student in Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, Ardabil Branch, Islamic Azad University, Ardabil, Iran.

Email: golnaz.moradipasand67@yahoo.com

2. Assistant Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and political Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

*. **Corresponding Author:** Email: tahmoores_b@yahoo.com

3. Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Email: Hossin.gholami@atu.ac.ir

S.D.I.L.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

Publisher:

Shahr-e- Danesh
Research And Study
Institute of Law

Article Type:

Original Research

DOI:

10.22034/JCLC.2021.274825.1471

Received:

22 May 2021

Accepted:

27 July 2021

Published:

1 March 2023

ABSTRACT

Throughout its life, criminal law has used different methods to respond to crimes. Although the criminal justice system is trying to find the most appropriate way to respond to crimes, the most common way is to resort to criminal mechanisms. When this method leads to determining disproportionate punishments, intensifying punishments, and being strict in their implementation, it is said that criminalism has penetrated the realm of criminal justice. Criminalism, as one of the problems of the criminal system, with its influence on various levels of society, makes the implementation of any welfarist policies based on criminal withdrawal a fundamental challenge and creates the basis for extremism, security orientation and turning away from criminal policies. This phenomenon, spreading

Copyright & Creative Commons:

© The Author(s). 2021 Open Access. This article is licensed under a Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0, which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. To view a copy of this licence, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

to the executive level, has led to the formation of a police atmosphere in the society, and the police, as the first and last institution of social control, inappropriately use force and power to limit the freedoms of citizens and create a security environment, as a result of Concepts such as order and respect for citizens' rights are replaced by securityism and extreme policing. Criminalism can be seen at different cultural, political, judicial and legislative levels. In this article, we have tried to define each of these types of solutions to solve this problem so it is necessary to provide solutions to get rid of this problem by improving the level of education and using the teachings of criminology, Make logical rules, Avoid populism, as well as setting the model of criminal minimalism.

Keywords: Criminalism, Depenalization, Populism, Security, Extremism.

Excerpted from the Ph.D. thesis entitled "The Fundamentals of depenalization in Islamic Penal Code 1392 and its Challenges ahead", Islamic Azad University, Ardabil branch

Funding: The author(s) received no financial support (funding, grants, and sponsorship) for the research, authorship, and/or publication of this article.

Author Contributions:

Golnaz Moradipasand: Conceptualization, Methodology, Validation, Formal analysis, Investigation, Resources, Data Curation, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing, Supervision, Project administration.

Tahmoores Bashiriye: Conceptualization, Methodology, Validation, Formal analysis, Investigation, Resources, Data Curation, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing, Visualization, Supervision, Project administration.

Hosein Gholami Doon: Methodology, Validation, Formal analysis, Investigation, Resources, Data Curation, Writing - Review & Editing, Supervision.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Moradi Pasand, Tahmoores Bashiriyeh & Hosein Gholami.
"Penetration of Criminalism to The Criminal Realm and its Impact on Depenalization Policies" *Journal of Criminal Law and Criminology* 10, no. 20 (March 1, 2023): 7-34.

E x t e n d e d   A b s t r a c t

Criminal law throughout its life has used different methods to respond to the crimes. Although the criminal justice system is trying to find the most appropriate and best way to respond to crimes, but the most common way is to resort to criminal mechanisms. When this method leads to determining disproportionate punishments, intensifying punishments, and being strict in their implementation, it is said that criminalism has penetrated the realm of criminal justice. Criminalism, as one of the problems of the criminal system, with its influence on various levels of society, makes the implementation of any welfarist policies based on criminal withdrawal a fundamental challenge and creates the basis for extremism, security orientation and turning away from criminal policies. At the cultural level, by strengthening the belief in the effectiveness of strictness on criminals in determining punishments and implementing them among the people, punishment is introduced as an effective solution to control and prevent crimes, and any non-punishment policy means the inability to deal with criminals and creating fear and insecurity in the society is considered. This point of view at the political level, by influencing the policies being implemented by politicians and the dominance of criminal populism, causes them to base their programs on the wishes of the people in order to maintain their popularity and status among the people. And support policies based on criminalism. This phenomenon, spreading to the executive level, has led to the formation of a police atmosphere in the society, and the police, as the first and last institution of social control, inappropriately use force and power to limit the freedoms of citizens and create a security environment, as a result of Concepts such as order and respect for citizens' rights are replaced by securityism and extreme policing. At the judicial level, the tendency towards punishment and criminal strictness has led to not paying attention to the extra-criminal capacities and led the judicial authorities to extremes in response to criminals and the use of strict criminal justice systems that include non-compliance with standards. It encourages fair trial and determination of severe punishments. For this reason, it is necessary to provide solutions to get rid of this problem by improving the level of education and using the teachings of criminology as well as setting the model of criminal minimalism. Considering the impact of all these levels on law writing, legislative policy is not immune from this problem and by passing strict laws and setting severe punishments; generalization and ambiguity in

some interpretable concepts provide the context for extreme criminal interventions. In such a situation, the criminal justice system faces a fundamental challenge in order to harmonize with the standards and policies of punishment based on the ideals of human rights, and as long as the effects of criminalistics approaches prevail at different levels in the society. Penalty institutions were not able to be implemented in the way that is desirable. In order to treat the criminalization of the criminal system, some ways are suggested in the cultural, political, legislative and judicial fields. In the cultural field, existing gaps can be filled by educating and institutionalizing the effectiveness of penal policies among the people and informing them of the costs of imposing punishment on the criminal justice system, which is partly financed by the people themselves through taxes. Drawing the positive consequences of criminal policies and the benefits that accrue to individuals and society from their actions And In the political context, it is also suggested that the governments, focusing on the issue that punishment should be used as a last resort, use human and social capacities in such a way that even if possible there is no need for criminal law and the use of theories The elite, which is based on principles and in accordance with scientific achievements, should be placed at the head of affairs. In the executive field, it is necessary to improve the level of knowledge of officers and officers, and in the process of their selection, people who are familiar with legal principles and knowledgeable are used, and continuously and while serving to inform them of the principles of criminal law, so that the police forces, People-centeredness and performance optimization should replace militarism and finally In the legislative field, it is necessary that the legislature, as the main legislative body in the country, by creating an environment consisting of criminal law experts and criminologists, eliminate the entry and influence of any populism and avoid the approval of laws and immediate emotional reactions and Avoid populism and also take measures to disambiguate laws and avoid using general and interpretable laws. In the judicial field, it is possible to spread the culture of decriminalization by continuous training and creating new educational spaces for judges and by creating incentive and situational plans in the maximum application of penal policies by maintaining their judicial independence while eliminating the areas of criminal instrumentalism.

رسوخ کیفرگرایی به قلمرو کیفری و تأثیر آن بر سیاست‌های کیفرزدا

گلناز مرادی پسند^۱، تهمورت بشیری*^۲، حسین غلامی^۳

۱. دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران.

Email: golnaz.moradipasand67@yahoo.com

۲. استادیار، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران.

* نویسنده مسؤؤل: Email: tahmoores_b@yahoo.com

۳. استاد، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران.

Email: Hossin.gholami@atu.ac.ir

چکیده:

حقوق جزا در طول حیات خود از شیوه‌های مختلفی در پاسخ به جرایم استفاده نموده است. هرچند که نظام عدالت کیفری درصدد یافتن مناسب‌ترین شیوه برای پاسخ به جرایم است اما معمول‌ترین شیوه توسل به سازکارهای کیفری بوده است. زمانی که این شیوه به تعیین مجازات‌های نامتناسب، تشدید کیفرها، سخت‌گیری در اجرای آنها منجر شود، گفته می‌شود که کیفرگرایی در قلمرو عدالت کیفری رسوخ یافته است. کیفرگرایی به عنوان یکی از معضلات نظام کیفری با نفوذ به سطوح گوناگون جامعه، اعمال هرگونه سیاست‌های رفاه‌گرایانه مبتنی بر عقب‌نشینی کیفری را با چالشی اساسی مواجه می‌نماید و زمینه‌ساز شدت‌گرایی، امنیت‌مداری و روی‌گردانی از سیاست‌های کیفرزدا می‌شود. به همین جهت لازم است با ارتقای سطح آموزش و استفاده از آموزه‌های کیفرشناسی و همچنین قرار دادن الگوی کمینه‌گرایی کیفری راهکارهایی جهت رهایی از این معضل ارائه نمود.

کپی‌رایت و مجوز دسترسی آزاد:

کپی‌رایت مقاله در مجله پژوهش‌های حقوقی نزد نویسنده (ها) حفظ می‌شود. کلیه مقالاتی که در مجله پژوهش‌های حقوقی منتشر می‌شوند با دسترسی آزاد هستند. مقالات تحت شرایط مجوز Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0 منتشر می‌شوند که اجازه استفاده، توزیع و تولید مثل در هر رسانه‌ای را می‌دهد، به شرط آنکه به مقاله استناد شود. جهت اطلاعات بیشتر می‌توانید به صفحه سیاست‌های دسترسی آزاد نشریه مراجعه کنید.

پژوهش‌های حقوق

انجمن حقوق جزا و جرم‌شناسی

انجمن حقوق جزا و جرم‌شناسی

نوع مقاله:

پژوهشی

DOI:

10.22034/IJLC.2021.274825.1471

تاریخ دریافت:

۱ خرداد ۱۴۰۰

تاریخ پذیرش:

۵ مرداد ۱۴۰۰

تاریخ انتشار:

۱۰ اسفند ۱۴۰۰

کلیدواژه‌ها:

کیفرگرایی، کیفرزدایی، عوام‌گرایی، امنیت‌مداری، شدت‌گرایی.

برگرفته از رساله دکتری با عنوان «مبانی کیفرزدایی در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ و چالش‌های فراروی آن»، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردبیل.

حامی مالی:

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان:

گلناز مرادی‌پسند: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، اعتبارسنجی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، نظارت، مدیریت پروژه.
تهمورت بشیریه: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، اعتبارسنجی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، تصویرسازی، نظارت، مدیریت پروژه.
حسین غلامی: روش‌شناسی، اعتبارسنجی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - بررسی و ویرایش، نظارت.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

مرادی پسند، گلناز، تهمورت بشیریه و حسین غلامی. «رسوخ کیفرگرایی به قلمرو کیفری و تأثیر آن بر سیاست‌های کیفرزدا». *مجله پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی* ۱۰، ش. ۲۰ (۱۰ اسفند، ۱۴۰۰): ۷-۳۴.

مقدمه

هر جامعه‌ای برای استقرار نظم عمومی نیازمند سیاست‌ها و برنامه‌هایی است که بتواند به وسیله آنها هنجارها و ارزش‌های اجتماعی خود را حفظ نماید و در صورت نقض، نسبت به ناقضان واکنش‌هایی نشان دهد. این سیاست یا به صورت سرکوبی محض و اعمال مجازات‌ها و یا از طریق تدابیر خاص غیرکیفری نمود می‌یابد؛ بنابراین در عرصه سیاست جنایی دو رویکرد در خصوص پاسخ به جرایم وجود دارد. رویکرد کیفرزدایی و رویکرد کیفرگرایی. کیفرزدایی عبارت است از هر اقدامی که پس از ارتکاب جرم و احراز مسؤولیت کیفری مجرم اتخاذ می‌گردد و با حفظ وصف مجرمانه عمل ارتكابی، موجبات حذف یا تعدیل مجازات به صورت تقلیل مجازات و یا تبدیل کیفر به مجازاتی سبک‌تر یا جایگزین‌سازی اقدامی غیرکیفری به جای مجازات اصلی را فراهم می‌کند. در مقابل کیفرگرایی به معنی گرایش بی‌حد و حصر به مجازات‌ها و خروج از میزان متعارفی است که برای اعمال آنها در نظر گرفته شده است. «این امر ممکن است از طریق توسل به نوع خاصی از مجازات، میزان بیشتری از آن، تحمیل آن در شرایط سخت، عدم رعایت اصول و هنجارهای منصفانه یا عادلانه محاکمه، تعقیب و اجرای عدالت کیفری باشد.»^۱ همچنین جرم‌انگاری افراطی و تورم جرایم پیش‌بینی شده در قانون، توسل افراطی به کیفرهای سرکوبگرانه شدید همانند حبس‌های طولانی‌مدت، مجازات‌های جسمانی خشن مانند شلاق، قطع اعضای بدن، به‌کارگیری الفاظ مبهم و تعریف نشده در قانون چنان‌که امکان تفسیرهای متفاوت را فراهم آورد و افراد بیشتری را بتوان مشمول مجازات قرار داد، نقض موازین دادرسی عادلانه، حذف یا کاهش پتانسیل‌های قانونی جهت توقف یا سقوط مجازات و کاهش یا حذف موجبات مخففه، همگی از جلوه‌های کیفرگرایی هستند.

در واقع سخت‌گیری کیفری با به حاشیه راندن رسالت اصلاحی و درمانی مجازات، اهدافی چون سزادهی، سلب توان کیفری و مدیریت ریسک ارتکاب جرم را دنبال می‌کند. این رویکرد از دهه هفتاد قرن بیستم میلادی و با شکست برنامه‌های مربوط به اصلاح و بازپروری مجرمان مطرح شد و با فاصله گرفتن از دیدگاه‌های مجرم‌محور اساس توجه خود را بر جرم قرار داده است و با توسل به اعمال ضروری کیفر بر مرتکب و یا شدت عمل در مجازات‌ها و صرف‌نظر کردن از هرگونه رویکرد مبتنی بر تسامح و تساهل، به پدیده مجرمانه پاسخ داده می‌دهد. در این رویکرد، مجرم به مثابه کنشگری اقتصادی است

۱. حسین غلامی، «کیفرگرایی، مفهوم و گونه‌های آن»، در مجموعه مقالات نکوداشت دکتر سیلویا تلنباخ، به کوشش حسین غلامی (تهران: میزان، ۱۳۹۵)، ۳۶۲.

که با به کارگیری عقل و محاسبه سود و زیان عمل خود دست به ارتکاب جرم می‌زند و تنها راه مقابله با او، وضع و اعمال مجازات‌های سخت و قطعی است تا بدین طریق بتوان پیشگیری عمومی و اختصاصی از جرایم را بهتر محقق نمود. زمانی که چنین گرایشی در نظام‌های کیفری راه می‌یابد، به تبع کارگزاران و مجریان خود را نیز به آن وابسته می‌کند. در چنین وضعیتی فضای زیست عادی شهروندان به فضای زیست کیفری تبدیل می‌شود و نتیجه آن، فراموش شدن عدالت‌محوری و جایگزینی امنیت‌مداری و شدت‌گرایی در عرصه حقوق کیفری می‌باشد. تمرکز اصلی این مقاله بر این موضوع است که گرایش بیش از حد به کیفر و کیفردهی در سیاست‌های جنایی، در پی عوامل مختلفی ایجاد می‌شود که این عوامل در سطوح فرهنگی، سیاسی، اجرایی، تقنینی و قضایی نمود یافته و هرکدام به نوعی زمینه بروز کیفرگرایی را فراهم می‌کند. بدین ترتیب سیاست‌های مبتنی بر کیفرزدایی که اهتمام به اصلاح و درمان مجرمین دارند با چالش‌هایی اساسی مواجه می‌شوند.

۱- اعتقاد عمومی به مؤثر بودن کیفر

زمانی که باورهای اکثریت مردم در خصوص موضوعی به صورت یکسان و مداوم شکل بگیرد، آن باور به فرهنگ آن جامعه تبدیل می‌شود؛ بنابراین در جامعه‌ای که استفاده از شیوه‌های سرکوبگرانه در پاسخ به جرایم در میان مردم برای کنترل جرم و اجرای دقیق عدالت به صورت یک باور و عادت درمی‌آید، تمایل به اعمال مجازات‌ها از سوی مردم مورد استقبال می‌گیرد. در چنین شرایطی رویکردهای کیفرزدایانه و مبتنی بر تسامح و تساهل عقب‌نشینی می‌کند و زمینه ایجاد سیاست‌های مبتنی بر تشدید و سخت‌گیری فراهم می‌شود. در نتیجه عوامل مذکور، افکار عمومی تقاضای برخورد شدید از حکومت و دستگاه‌های امنیتی را کرده که منجر به بازگشت به کیفر و به تبع آن کاهش اختیارات قضات در تعیین کیفر، تحدید معیارهای دادرسی عادلانه و افزایش جمعیت کیفری می‌شود.

مردم و بزه‌دیدگان به دلیل نگاه سطحی به مسأله پیچیده جرم (و اغلب بدون علت‌یابی) نسبت به نخبگان سیاسی - اجتماعی بیشتر طرفدار استفاده از برنامه‌های سخت‌گیرانه برای بزهکاران هستند و به طور عمده تنها راه ممکن برای برقراری امنیت را به کارگیری اقدامات سرکوبگرانه و خصمانه می‌دانند زیرا بزه‌دیدگان و مردم عادی چنین می‌پندارند که افزایش سزادهی خود مسیری است که می‌تواند پیشگیری از تکرار آنچه رخ داده است را محقق سازد و مجازات سنگین می‌تواند عاملی مهم جهت

پیشگیری و حذف پدیده جنایی باشد.^۲ آنچه به عنوان اجرای مجازات در علن صورت می‌گیرد. نمونه بارز غلبه چنین تفکری است که حکایت از کیفرگرایی و کیفردوستی در میان مردم دارد.

یکی از علل ایجاد چنین فضایی بی‌اعتمادی مردم به دستگاه قضایی در برخورد با جرایم و علی‌الخصوص جرایم سبک است. با توجه به اینکه اغلب سیاست‌های کیفرزدایانه نسبت به جرایم خُرد اعمال می‌شوند این سیاست در میان عامه مردم مورد قبول همگانی واقع نمی‌شود چراکه اغلب اجرای نهادهای کیفرزدارا به عنوان اعطای فرصتی به بزهکار و نشانه عدم توانایی دولت برای مقابله با بزهکاری می‌دانند. آنها معتقدند که دولت نه تنها باید در ساده‌ترین جرایم هم برخوردهای ضربتی و شدید نشان دهد بلکه باید از هیچ تلاشی برای تنبیه مرتکب نیز کوتاهی نکند. لذا غلبه این تفکر که دولت توان اعمال مقررات و توان مبارزه با جرایم ساده را ندارد پس حتماً توان مقابله با جرایم مهم و مجرمین حرفه‌ای و باندهای بین‌المللی را نخواهد داشت،^۳ موجب ایجاد این باور می‌شود که دستگاه عدالت کیفری به میزان لازم بر مجرمان سخت نمی‌گیرد و علت اصلی افزایش جرایم نیز مدارای بیش از حد دادگاه‌ها، پلیس و سایر نهادهای عدالت کیفری با ناقضان قانون است.^۴ نتیجه چنین برداشتی ایجاد احساس ناامنی و ترس از جرم، روی‌گردانی از الگوهای مبتنی بر رفاه‌گرایی کیفری و بی‌اعتمادی نسبت به کارآمدی الگوهای اصلاح و درمان در میان مردم است.

ازجمله دلایل دیگر بروز کیفرگرایی فرهنگی را می‌توان در عواملی چون باورهای مذهبی، نژادی و حتی میزان هم‌ذات‌پنداری با مجرمان در میان گرایش‌های سخت‌گیرانه دانست. برای مثال تحقیقات نشان می‌دهد که افرادی که بیشتر اهل عفو و بخشش بوده و رابطه شخصی به صورت عشق به خدا داشته‌اند کمتر از سیاست‌های سرکوبگرانه حمایت می‌کنند؛ این در حالی است که بیشتر تحقیقات نشان داده‌اند افرادی که تحت تأثیر باورهای تند و متعصبانه مذهبی و فهم تفسیر خودسرانه از متن کتاب مقدس قرار دارند از کیفر مرگ بیشتر حمایت می‌کنند یا در جامعه آمریکا برخی باورهای متعصبانه مذهبی و همین‌طور تعصبات نژادی که جزئی از فرهنگ مردم است از عوامل مؤثر در تشدید کیفرگرایی به ویژه نسبت به اقلیت نژادی به حساب می‌آید.^۵

۲. حسین غلامی، «الغایرایی و کنترل جرم، تناقض در اصطلاحات»، پژوهش حقوق و سیاست ۲۴(۱۳۸۷)، ۳۲۷.

۳. محمود آخوندی، «نگرش قوه قضائیه به جرائم خرد»، مجله حقوقی دادگستری ۳۱(۱۳۷۹)، ۱۶.

۴. سمانه طاهری، سیاست کیفری سخت‌گیرانه (تهران: نشر میزان، ۱۳۹۲)، ۱۴۸.

۵. فیروز محمودی جانکی و محسن مرادی حسن‌آباد، «افکار عمومی و کیفرگرایی»، مجله مطالعات حقوقی ۲(۱۳۹۰)، ۱۷۹.

علت دیگر غلبه دیدگاه‌های کیفرگرا در میان مردم، عدم آگاهی آنان از معایب زیاده‌روی در اعمال مجازات‌ها یا شدت آنها است. «اطلاع‌رسانی و آگاه ساختن مردم از این امر که ضمانت اجرای سنتی امروزه در عمل نتوانسته به اصلاح واقعی بینجامد و شمار زیاد زندانیان، دولت را دچار مشکل نموده است، می‌تواند در نگرش جامعه به این مجازات تأثیر عمده داشته باشد.»^۶ «اگر مردم از مشکلات دستگاه قضایی از جمله افزایش جمعیت کیفری و افزایش هزینه‌های آن بر دوش مردم به عنوان پرداخت مالیات آگاه شوند و بدانند که توسل بیشتر به پاسخ‌های کیفری از کارایی و اثربخشی لازم رسمی به جرم با وجود هزینه‌های گزاف اقتصادی و اجتماعی برخوردار نیست، سطح انتظارهای خود را از ابزارهای کیفری تعدیل می‌کنند، از پاسخ مبتنی بر مبانی علمی که اثربخشی بیشتری دارند، حمایت خواهند کرد.»^۷

مسئله با توجه به تأثیر چشمگیر رسانه‌های ملی و گروهی بر مردم، تکلیف اساسی در این خصوص بر عهده نهادهایی چون صدا و سیما قرار می‌گیرد. برای تأثیر بر افکار عمومی باید از طریق رسانه و ارتباطات فراگیر یک یا چند محرکه‌ی غریزه‌ی اساسی انسان را به شدت تحریک و به سوی هدف‌های خاص و تسلط بر افکار عمومی هدایت کرد.^۸ وسایل و ارتباطات جمعی و اخبار رسانه‌ها، شکل‌دهنده‌ی اصلی تصورات و دیدگاه‌های مردم در زمینه‌ی عدالت کیفری هستند. اگر رسانه‌های گروهی در جهت برانگیختن احساسات مردم نسبت به جرایم اتفاق افتاده حرکت کنند، زمینه‌های بروز کیفرگرایی را در افکار عمومی تقویت می‌نماید.

طبق تحقیقات انجام‌یافته گرچه در اغلب موارد مردم در برخورد اولیه با حوادث جنایی طرفدار سخت‌گیری هستند و بر این باورند که دادگاه‌ها مجازات خفیفی را تعیین می‌کنند، ولی هنگامی که با واقعیت‌های پرونده از جمله نحوه ارتکاب جرم، نقش بزه‌دیده در ارتکاب جرم و شرایط و خصوصیات مرتکب آشنا می‌شوند، دیدگاه آنان به سرعت به سمت اتخاذ رویکرد منطقی تغییر خواهد یافت و دیدگاه‌هایی شبیه محاکم پیدا می‌کنند^۹ مثلاً در تحقیقی بین‌المللی که در سال ۱۹۹۶ در زمینه بزه‌دیدگی انجام

۶. محمدرضا دهشیری، «رسانه و فرهنگ‌سازی»، فصلنامه تحقیقات فرهنگی ۸(۱۳۸۸)، ۲۰۳.

۷. محمدباقر مقدسی و محمد فرجیها، «ویژگی‌های سیاست کیفری عوام‌گرا، مطالعه تطبیقی»، مجله مطالعات حقوق تطبیقی ۲(۱۳۹۲)، ۱۳۸.

۸. ژان کازینو، قدرت تلویزیون، ترجمه علی اسدی (تهران: موسسه انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۴)، ۵۸.

9. Jan W. Keijser, Petter J. van koppen and Henk Eloffers, "Bridging the gap between judges and the public?", *A multy method study journal of Experimental Criminology* 13(2007), 160.

شد، از مردم خواسته شد که نظر خود را درباره مجازات شایسته برای سارق ۲۱ ساله‌ای که یک دستگاه تلویزیون سرقت کرده بود، اعلام کنند. به مردم توضیح داده شد که متهم دارای پیشینه کیفری است یعنی پیش‌تر هم مرتکب سرقت تلویزیون شده بود. در میان ۱۱ کشور صنعتی مورد پرسش، بالاترین درصد پیشنهاد مجازات زندان برای چنین جرمی از آن مردم ایالات متحده آمریکا با ۵۶ درصد بود و پایین‌ترین درصد ۹ درصد از آن مردم سوئیس بود. در میان انواع تدابیر جایگزین مردم کشورهای اروپایی اغلب کار عام‌المنفعه را برای چنین جرمی مناسب دانسته بودند. نتیجه این بود که بیشتر مردم در این کشورها هم نسبت به آثار سوء زندان و هم نسبت به منافع جایگزین آن آگاه هستند.^{۱۰} بنابراین این موضوع باید به مردم آموزش داده شود که با اعمال نهادهای کیفرزدا خسارات وارد بر جامعه، بزه‌دیده و بزه‌کار تا حدود زیادی جبران می‌شود، خطر تکرار جرم کاهش می‌یابد و امنیت در جامعه بهتر تأمین می‌شود و بدین وسیله می‌توان مردم را از نقش‌شان در اداره امور مربوط به عدالت کیفری آگاه ساخت و به ایشان آموخت که در قبال وقوع جرایم باید مسؤولیت‌پذیر باشند و در جهت تقویت و تحکیم پیوند مجرم با جامعه مشارکت کنند.^{۱۱}

۲- اعمال قدرت دولت‌ها با کیفر و غلبه عوام‌گرایی کیفری

کیفر پدیده‌ای است که تنها در اختیار حاکمیت است و به همین دلیل گفته می‌شود که کیفر و مباحث مربوط به آن از مسائل سیاسی متأثر می‌باشد. «تعیین کیفر حوزه‌ای از حقوق کیفری است که دولت بیشترین دخالت و اجبار را در آن دارد. از طرف دیگر تعیین کیفر نه‌تنها از نظر سیاسی پرمناقشه‌ترین و حساس‌ترین حوزه حقوق کیفری است بلکه غیر منسجم‌ترین و بی‌چهارچوب‌ترین حوزه حقوق کیفری محسوب می‌شود.»^{۱۲} اگر سیاست حقوقی شود حقوق و آزادی‌های شهروندان به گونه‌ای مطلوب تضمین می‌گردد اما فاجعه زمانی رخ می‌دهد که حقوق کیفری به ابزاری سیاسی تبدیل شود. بدین معنی که دولت‌ها برای اعمال سیاست‌های مد نظر خود از حقوق کیفری استفاده نمایند. واکنش‌ها و ابزارهای کیفری همواره در شمار کارآمدترین روش‌های اعمال قدرت دولت‌ها قرار

۱۰. محمد آشوری، جایگزین‌های زندان یا مجازات‌های بینابین (تهران: نشر گرایش، ۱۳۸۲)، ۷۸.

۱۱. مینا صدیق‌فر، «ریشه‌های رهیافت کیفرهای اجتماع‌محور با تأکید بر ناکارایی کیفر سالب آزادی»، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم (۱۳۸۷)، ۷۸.

۱۲. نسرین مهرا، مجید قورچی‌بیگی و عباس مودن، «تحلیل تطبیقی الگوهای کیفردهی در نظام کیفری ایران و انگلستان»، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری ۲۰ (۱۳۹۶)، ۱۰۷.

دارند.^{۱۳} اصولاً مجازات به واسطه خصوصیت سرکوبگری، برخورداری از چهره اخلاقی و نیز قدرت قاعده‌مندسازی رفتارها همواره مورد توجه حکومت‌ها و در یک نگاه گسترده‌تر، قدرت بوده است^{۱۴} و دولت‌ها از مجازات‌ها و قوانین کیفری به عنوان ابزار اعمال قدرت و حل برخی از مشکلات خود استفاده می‌کنند. در چنین شرایطی حکومت‌ها با توسل به کیفر، شهروندان را وادار به فرمان‌برداری کرده و هرگونه رفتار ضد هنجار و «هرگونه اقدام که به نوعی ثبات سیاسی کشور را دستخوش تهدید قرار دهند، برنتافته و به شدیدترین شکل ممکن در مقام پاسخگویی برآمده و در این راستا، گاه اقدامات فراقانونی به بهانه امنیت و برقراری امنیت از دست رفته، روا می‌دارند.»^{۱۵} به این معنی که امروزه دولت‌ها به بهانه کنترل جرم و مدیریت خطر، سیاست‌های کیفری خود را تشدید کرده و در میان اجرای عدالت و یا تأمین امنیت، سیاست خود را بر مدار امنیت‌گرایی و مدیریت خطر پایه‌گذاری می‌کنند.^{۱۶} «در این صورت حقوق و آزادی‌های اساسی معنای واقعی خود را از دست داده و تنها به واژگانی کمرنگ و فاقد اعتبار الزام‌آور در برابر قوای حاکم تنزل می‌یابند.»^{۱۷}

گسترش تمایل دولت‌ها به حفظ قدرت، موجب شکل‌گیری دولت‌های توتالیتر شده است. در این دولت‌ها استفاده بیشتر از مجازات‌ها، به ویژه مجازات حبس که بزهکار را به طور مطلق در اختیار دولت و عدالت کیفری دولتی قرار می‌دهد با استقبال بیشتری همراه بوده است^{۱۸} و به محض اینکه فاصله‌گیری و دور شدن از بهنجاری - نرمالیتته برای نظام سیاسی حاکم خطرناک یا به نظر متضمن خطر باشد دولت پاسخ می‌دهد.^{۱۹} در چنین نظام‌های سیاسی، حقوق و آزادی‌های فردی به آسانی مورد تعدی واقع

۱۳. محمدجواد ساداتی، علی حسین نجفی ابرندآبادی و رحیم نوبهار، «تبارشناسی پیوند کیفر و قدرت در نظام حقوقی ایران»، مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناختی ۱(۱۳۹۶)، ۳۷.

۱۴. عبدالرضا جوان جعفری بجنوردی و محسن نورپور، «تعقیب‌زدایی کیفری، بازتابی نوین از العاقرایی کیفری»، پژوهش‌نامه حقوق کیفری ۶(۱۳۹۹)، ۱۴.

۱۵. حمید پورفلاحی، تحلیل امنیت‌گرایی در حقوق کیفری و رابطه آن با تجسس در حریم خصوصی (تهران: انتشارات جاودانه، جنگل، ۱۳۹۷)، ۵۰.

۱۶. طاهری، پیشین، ۱۲.

۱۷. حسن کاشفی اسماعیل‌زاده، «جنبش‌های بازگشت به کیفر در سیاست جنایی کشورهای غربی، علل و جلوه‌ها»، مجله الهیات و حقوق ۱۵ و ۱۶ (۱۳۸۴)، ۲۶۳.

۱۸. غلامی، العاقرایی و کنترل جرم، تناقض در اصطلاحات، پیشین، ۲۰.

۱۹. می ری دلماس مارتی، نظام‌های بزرگ سیاست جنایی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، جلد اول (تهران: نشر میزان، ۱۳۸۱)، ۲۲۹.

می‌شود و نادیده انگاشتن آن از سوی دولت به بهانه برقراری امنیت، دشواری چندانی ندارد. در نبود مراجع نظارتی و قضایی مستقل و بی‌طرف، دولت‌ها با خیالی آسوده و دستی باز، بنا به صلاحدید خود، قلمرو امنیت را به زیان حقوق و آزادی‌های فردی گسترش می‌دهند؛ در این‌گونه دولت‌ها مقبولیتی از سوی مردم وجود ندارد و فقط به خاطر ترس از کیفر، مقررات رعایت می‌شود اما چنانچه حکومت از چنان مقبولیتی برخوردار باشد که بدون نیاز به اعمال قدرت، خود شهروندان به صورت داوطلبانه و با درجه‌ای از ارادی بودن به اطاعت از فرامین حکومت تن دهند، گفته می‌شود که این حکومت از اقتدار و مقبولیت برخوردار است. لذا هرگاه دولت از مقبولیت کافی در میان شهروندان برخوردار نباشد، تلاش می‌کند این فقدان اقتدار را با توسل به جلوه‌های قدرت از جمله توسل به ابزارهای کیفری جبران نماید. در نتیجه چنین تمایلات زیاد به مخدوش کردن مرزهای عمومی و خصوصی و مداخلات حداکثری در عرصه‌های مختلف، اقتدارگرایی افزایش می‌یابد و تا زمانی که چنین رویکردهایی برای دولت و دولتمردان وجود داشته باشد، سیاست‌های مبتنی بر کیفرزدایی و پاسخ‌های غیرکیفری با چالش‌هایی اساسی مواجه خواهند شد.

علاوه بر این موضوع پدیده عوام‌گرایی کیفری نیز در عرصه سیاسی سیاست کیفری، بسیاری از کشورها را تحت تأثیر قرار داده است. این مفهوم درصد به تصویر کشیدن سیاستی است که ضمانت اجرای کیفری را برای نیل به اهداف خود به کار گرفته و باور دارد که گرایش مردم به سوی رویکردهای تنبیهی است. به‌طور کلی عوام‌گرایی کیفری در جست‌وجوی فرصتی است که مجازات مجرمان را به یک نمایش نمادین برای ایجاد اطمینان مجدد و تسلی خاطر مردم ناظر بر تحقیر و حقارت آنان تبدیل نماید.^{۲۰} به همین دلیل سیاست‌گزاران و دست‌اندرکاران نظام عدالت کیفری به منظور جلب آرای عمومی، کسب مشروعیت و کسب حمایت عوام، سیاست‌هایی را تدوین و اجرا می‌کنند که همسو با دیدگاه‌های عامه مردم است.

این سیاستمداران با این استدلال که مردم از سیاست‌های مبتنی بر شدت‌گرایی و سخت‌گیری حمایت می‌کنند، همچنان بر تصویب و اجرای آنها اصرار ورزیده و حتی تلاش می‌کنند رویکرد سخت‌گیرانه‌تری اتخاذ نمایند. به عنوان مثال می‌توان به انتخاب آقای سارکوزی^{۲۱} به ریاست جمهوری

۲۰. جان پرت، عوام‌گرایی کیفری، ترجمه هانیه هژیرالساداتی (تهران: نشر میزان، ۱۳۹۲)، ۵۱.

21. Nicolas Sarkozy

فرانسه یا جرج دبلیو بوش^{۲۲} به ریاست جمهوری ایالات متحده اشاره نموده که با مطرح نمودن شعارها و ایدئولوژی امنیت‌گرا از قبیل مبارزه با تروریسم و امنیت جهانی در این کشورها توانستند آرای بیشتری کسب نمایند.^{۲۳} علاوه بر این در نظام‌هایی که سیاستمداران آن تحت تأثیر سیاست‌های عوام‌گرا باشند به یافته‌های علمی، دیدگاه‌های نخبگان و معیار اثربخشی و کارآمدی آنها توجهی نمی‌شود چراکه اگر بخواهند بر اساس نظریات متخصصان عمل نموده و بحران‌های موجود در جامعه را به طرق علمی حل نمایند به زمان زیادی برای به ثمر نشستن این برنامه‌ها نیاز دارند. در نتیجه با توجه به عمر کوتاه دولت‌ها، عدم ارائه کارنامه اجرایی مثبت در زمینه مبارزه با جرایم می‌تواند به شکست در انتخابات بعدی منجر شود.^{۲۴} به همین دلیل توجه سیاستمداران به برنامه‌های عوام‌گرا که غیرعلمی و در کوتاه‌مدت نتیجه‌بخش است جلب می‌شود و این برنامه‌ها اگر مخالفی هم داشته باشند، مؤثر واقع نشده و به مثابه مخالفت با منافع اکثریت جامعه تلقی و به شدت سانسور و محکوم خواهند شد.

این عوامل باعث شده است تا جوامع امروزی به جوامع خطر تبدیل شوند و از آنجا که عامه مردم برای حفظ امنیت خود در جامعه، خواهان مقابله سریع و جدی با این پدیده‌ها می‌باشند در نتیجه سیاستمداران نیز با مداخله آرای مردم در سیاست‌گذاری‌های خود تلاش می‌کنند تا آرا و نظر آنها را جلب نمایند و جهت کسب مقبولیت، سیاست‌ها و برنامه‌هایی را تدوین و اجرا نمایند که مطابق با دیدگاه‌های عامه مردم باشد و چون در کشمکش‌های سیاسی وعده سخت‌گیری نسبت به جرم در مقایسه با دیدگاه‌های منعطف، آرای بیشتری به خود جلب می‌کند؛^{۲۵} در نتیجه میان کیفرگرایی فرهنگی و عوام‌گرایی کیفری رابطه مستقیم به وجود می‌آید.

نمونه‌هایی از این رویکرد را در قوانین کیفری ایران نیز می‌بینیم. برای مثال در تصویب یک فوریت «طرح تشدید مبارزه با جرایم خشونت‌بار» پس از چندین مورد قتل‌های خشونت‌آمیز از جمله قتل مربوط به قهرمان مسابقات قوی‌ترین مردان ایران به دلیل اختلال در امنیت جامعه و جریحه‌دار شدن وجدان عمومی به یک مطالبه عمومی تبدیل شد و از آنجا که سیاست‌های عوام‌گرا بر مبنای حوادث روزمره و

22. George W. Bush

۲۳. علی غلامی و محمد مهدی رحیمی، «تأثیر سیاست جنایی سرکوب‌گرانه بر نرخ ارتکاب جرائم با نگاهی به سیاست جنایی اسلام»، پژوهشنامه حقوق اسلامی ۳۰(۱۳۸۸)، ۱۶۱.

24. Andrew Sandres, "what principles underline criminal justice policy?", *Journal of Legal Studies* 18(3) (1998), 40.

۲۵. امیر پاک‌نهاد، سیاست جنایی ریسک‌مدار (تهران: نشر میزان، ۱۳۸۸)، ۱۰۶.

بحران‌های مقطعی در جامعه تصویب می‌شود و حادثه‌محور است، هر زمان حادثه این‌چنینی اتفاق بیفتد دولت به سرعت تلاش می‌کند تا با وضع یک قانون، احساسات عمومی را آرام نماید که البته این کار نتیجه‌ای جز تورم قوانین کیفری در پی نخواهد داشت و برعکس از هرگونه جرم‌زدایی و کیفرزدایی به شدت اجتناب می‌شود؛ اما واقعیت آن است که برخلاف تصور عمومی سیاست‌های سخت‌گیرانه هرچند ممکن است به طور مقطعی در کاهش برخی جرایم مؤثر باشند لیکن اتخاذ این سیاست‌ها بدون توجه به مقوله پیشگیری از بعضی جرایم، در درازمدت نقش تعیین‌کننده‌ای در کاهش وقوع جرم ندارند.^{۲۶}

۳- واکنش‌های سخت‌گیرانه پلیس محور

دولت که قدرت برتر را در اختیار دارد، به منظور برقراری امنیت و اعمال حاکمیت، ابزارها و سازمان‌هایی را به وجود می‌آورد که نیروی پلیس یکی از آنهاست.^{۲۷} سازمان پلیس، یک سازمان دولتی است که همواره در نزد افکار عمومی با عنوان ضابط قضایی و مأمور کشف جرم و سرکوبی مجرمان شناخته شده و به طور سنتی نقش این نیرو در چهارچوب نظام کیفری تصور می‌شده است.^{۲۸} لیکن اگر اهمیت تأمین امنیت به گسترش اختیارات نیروهای پلیسی به صورت نامناسب منجر گردد، می‌تواند به عنوان چالشی اساسی در مقابل فرایندهای کیفرزدا مطرح شود و زمینه بروز کیفرگرایی را در عرصه اجرایی فراهم سازد که به صورت سخت‌گیری هرچه بیشتر به ویژه نسبت به انحرافات اجتماعی و جرایم خرد، طرح و اجرای عملیات ضربتی برای کشف، دستگیری و سرکوب مجرمان و ... متجلی می‌شود.

در این شرایط نیروهای پلیسی به عنوان یک نهاد کنترلی، در مقابل هرگونه رفتار ضد هنجار، رویکرد دفاعی و سرکوبگرانه را به عنوان اولین و مناسب‌ترین اقدام علیه بزهکار آغاز می‌نمایند. اختیار پلیس برای اعمال نظم عمومی، به دلیل تعصبات نژادی، قومی و طبقاتی می‌تواند فوق‌العاده مشکل‌ساز شود. بدین معنا که اقتدارگرایی پلیس در کنترل تخلفات نه تنها به هیچ وجه نمی‌تواند منجر به تأمین امنیت و نظم عمومی شود بلکه برعکس می‌تواند زمینه‌های تحدید حقوق شهروندان را فراهم نماید و در نتیجه مداخله

۲۶. علی‌مراد حیدری، «چالش‌های سیاست کیفری ارفاقی قانون مجازات اسلامی در برابر جرائم سبک»، مجله حقوق اسلامی ۴۵ (۱۳۹۴)، ۱۷۸.

۲۷. محمود یزدان فام، «جهانی شدن، امنیت و پلیس»، فصلنامه مطالعات راهبردی ۴۴ (۱۳۸۸)، ۱۲۳.

۲۸. علی‌حسین نجفی ابرندآبادی، «پیشگیری از بزهکاری و پلیس محلی»، مجله تحقیقات حقوقی ۲۵ و ۲۶ (۱۳۷۸)، ۱۴۱.

گسترده و نامناسب خود نقش سایر نهادهای کنترل‌کننده و جامعه‌پذیرکننده را نادیده می‌گیرد.^{۲۹} «کره شمالی از جمله کشورهایی است که پلیس دارای اختیارات گسترده در نظام عدالت کیفری آن می‌باشد. در این کشور پلیس یا سایر نهادهای مجری قانون مهم‌ترین نقش را ایفا نموده و در مقایسه با سایر اجزای نظام عدالت کیفری قدرت بسیار بیشتری دارند. آنها می‌توانند به طور شفاهی حسب صلاحدید خود نسبت به توقیف و بازداشت هرکسی تا یک سال بدون طی مراحل رسیدگی قضایی اقدام نمایند. نهادهای مذکور دارای زندان‌های خاص خود هستند و در برخی موارد پلیس یا سایر نهادهای مجری قانون از قدرت تصمیم‌گیری قضایی مانند صدور حکم محکومیت، مجازات و اجرای حکم نیز برخوردارند.»^{۳۰} در این کشور و یا کشورهای این‌چنینی پلیس مورد نفرت و ترس مردم واقع شده است و با اعمال اختیارات گسترده خود، نظامی‌گری را ترویج می‌کند. درحالی‌که برای تأمین امنیت باید در شاخه اجتماعی از سرکوب حداقلی استفاده کرد نه اینکه با اقداماتی که ماهیت نظامی دارد موجب شکل‌گیری مشکلات دیگر شد. در واقع بدیهی است اگر این دخالت در برخورد با جرایم خرد از سخت‌گیری و انعطاف‌ناپذیری نامعقولی برخوردار باشد چنین امری بر مقبولیت و کیفیت رابطه پلیس با شهروندان تأثیر خواهد گذاشت. نظام‌هایی که چنین اختیاراتی را برای نیروهای اجرایی قائل می‌باشند در توجیه تقویت‌گرایش به کیفر و سخت‌گیری کیفری در عرصه اجرایی و مداخلات بیش از حد نیروهای پلیسی به نظریه پنجره‌های شکسته استناد کرده‌اند. به موجب این نظریه جرم و بی‌نظمی به طور حتم با یکدیگر مرتبط می‌باشند. استدلال آن نیز این‌گونه است که چنانچه پنجره‌ای از یک ساختمان شکسته شود و تعمیر نگردد، به زودی دیگر پنجره‌ها نیز خواهند شکست. یک پنجره تعمیر نشده و شکسته خود نشانه‌ای از این است که هیچ‌کس نگران نیست و بنابراین شکستن پنجره‌هایی بیشتر هم هزینه‌ای را به دنبال نخواهد داشت. به این ترتیب به زودی کل ساختمان منهدم می‌شود. به همین دلیل برای پیشگیری از انهدام جامعه باید به محض شکسته شدن اولین هنجار، به سرعت با هنجارشکن برخورد شود تا این رفتار تکرار نگردد زیرا ماندن شواهد مشهود از جرم و رفتار ضداجتماعی در مناطق پرجمعیت شهری، حاکی از عدم اجرای قانون فعال محلی است و مردم را ترغیب به ارتکاب جنایات بیشتر و حتی جدی‌تر می‌کند. بر اساس نظریه پنجره‌های شکسته کلید اصلی حفظ نظم در دستان پلیس است. پلیسی که با اجرای قواعد

۲۹. غلامی، کیفرگرایی، مفهوم و گونه‌های آن، پیشین، ۳۸۳.

۳۰. حسین غلامی، «درآمدی بر سیاست جنایی توتالیتار: جرم و مجازات در کره شمالی»، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم

۱۹ (۱۳۹۰)، ۲۰۶.

غیررسمی اقتدار خود را نشان بدهد.^{۳۱}

پذیرش این نظریه در عرصه سیاست‌های اجرایی مقابله با جرم سبب شد که پلیس راهبردهای مبتنی بر برخورد با هنجارشکنی‌ها را حتی با ارتکاب جرایم خرد و رویکرد سخت‌گیرانه در مقابل آنها در پیش بگیرد. نظریه پنجره شکسته منجر به راهبردی پلیسی شد که به «تحمّل صفر پلیس» معروف گشت و در صدد است تا به موجب آن با ارسال علائمی به مجرمین و شهروندان قانون‌شکن بفهماند که پلیس ظرفیت لازم برای رسیدگی به طیفی از رفتارهای ضداجتماعی که موجد ناامنی و بی‌نظمی می‌شوند را دارد. به‌طورکلی اوج پلیس‌محوری در سیاست‌هایی که این راهبرد را پیش رو قرار داده‌اند ملاحظه می‌شود.

این راهبرد بر این اندیشه مبتنی است که پیشگیری از ارتکاب جرم بسیار آسان‌تر از اصلاح مجرم است. استدلال اساسی این نظریه بر آن است که جرم از بی‌نظمی به وجود نمی‌آید بلکه جرم از تسامح و اغماض نسبت به انحرافات کوچک به وجود می‌آید؛ بنابراین با جرایم خرد باید همان‌گونه برخورد شود که با جرایم شدید. این سیاست سلبی و سخت‌گیرانه، حتی برخی انحرافات و بی‌نزاکتی‌های اجتماعی را نیز دربرمی‌گیرد.^{۳۲} چنانچه جامعه و ضابطین با جرایم بسیار خفیف و انحرافات جزئی با اغماض برخورد کنند سبب می‌شود که در آن منطقه، بی‌نظمی به وجود آید و از دل این بی‌نظمی ناشی از عدم برخورد با جرایم ساده و خفیف، جرایم بزرگ و شدید به وجود می‌آید؛ لذا برخورد قوی با جرایم ساده از جرایم بزرگ جلوگیری می‌کند و تسامح در برابر جرایم خرد اولیه، زمینه را برای ارتکاب جرایم بزرگ‌تر و شدیدتر فراهم می‌نماید.

بر این اساس پلیس با اتخاذ ضمانت‌اجراهای شدید و حتمی، سیاست بدون اغماض مبارزه با جرایم را در دستور کار خود قرار داده و مقوله تأمین و حفظ نظم و امنیت به عنوان موضوع عمده اجتماعی از رهگذر واکنش‌های سخت‌گیرانه‌ای در قانون توجه این نیرو قرار می‌گیرد. نتیجه اعمال چنین سیاستی افزایش تعداد دستگیری‌های پلیس، افزایش بازداشت‌های پلیس پیش از محاکمه، کاهش اختیارات پلیس در مصلحت‌اندیشی و ارزیابی متناسب یا نامتناسب بودن بازداشت متهمان، مظنونان و ... شد.^{۳۳}

۳۱. جیمز ویلسون و جرج کلینگ، «پنجره‌های شکسته، پلیس و امنیت محلی»، ترجمه محمد صادری توحیدخانه، مجله

حقوقی دادگستری ۴۳(۱۳۸۲)، ۱۸۰.

۳۲. بهروز جوانمرد، تسامح صفر، سیاست کیفی سخت‌گیرانه در قبال جرائم خرد (تهران: نشر میزان، ۱۳۸۸)، ۳۷.

۳۳. طاهری، پیشین، ۱۸۷.

اعطای چنین اختیارات گسترده‌ای که در دل تدابیر تسامح صفر برای مأموران پلیس در نظر گرفته شده است، خطر سوء استفاده از این قدرت توسط نیروهای پلیس را ایجاد می‌کند.

مصادق بارز اجرای سیاست تسامح صفر در ایران، سیاستی است که نیروی پلیس در سال‌های اخیر تحت عنوان «طرح ارتقای امنیت اجتماعی» در پیش گرفته است و به موجب آن بسیاری از رفتارهایی که عنوان مجرمانه نداشته و به عنوان بی‌نزاکتی‌های اجتماعی یا انحراف از آنها یاد می‌شود را دربر گرفته است و به نیروهای پلیسی مجوز برخورد بدون هرگونه تسامح را داده است. در این شرایط نیروهای پلیسی در مقام مقنن قرار گرفته‌اند و هر گونه رفتاری که به زعم ایشان بی‌نزاکتی اجتماعی تلقی گردد را مورد برخوردهای شدید قرار می‌دهند. درحالی که اگرچه اعمال رفتارهای خشن پلیسی و یا توسعهٔ تدابیر پلیسی برای تنبیه مجرمان و نظم اجتماع لازم و ضروری است اما تنها می‌تواند به صورت موقتی، مسکنی برای دردهای اجتماعی باشد؛ بنابراین با در پیش گرفتن چنین سیاستی نه‌تنها جایی برای صحبت از کیفرزدایی چه در نوع حذف کیفر و چه در نوع تعدیل نمودن کیفرها مطرح نمی‌شود، بلکه با هرگونه تسامح و انعطاف در مجازات‌ها برخورد شده و فرایند کیفرزدایی به فراموشی سپرده خواهد شد و سخت‌گیری به عنوان شیوه مقبول از سوی دولتمردان و سیاست‌گذاران کیفری معرفی خواهد شد.

۴- سخت‌گیری و شدت‌گرایی قانونگذار

سخت‌گیرانه شدن سیاست کیفری که بیشتر تحت تأثیر تحولات سیاسی قرار دارد تا نظریات علمی، به قلمرو تقنین نیز سرایت نموده است و به تصویب قوانین سخت‌گیرانه ماهوی و شکلی کیفری و راهبردهای سخت‌گیرانه می‌انجامد. دستاوردهای چنین سیاستی جرم‌انگاری‌های جدید، افزایش مجازات‌ها، توسل به مجازات‌های خشن، حذف یا محدود کردن شرایط استفاده از نهادهای کیفرزدا و سخت‌گیرانه کردن قوانین آیین رسیدگی می‌باشد.

زمانی که سخت‌گیری کیفری در وضع قوانین اعمال گردد، منجر به تشدید مجازات‌ها خواهد شد. قوانینی که تحت تأثیر سیاست‌های شدت‌گرا و سخت‌گیرانه وضع شده‌اند اغلب متأثر از التهاب ایجاد شده از حادثه‌ای ناگوار در جامعه هستند که وجدان عمومی را جریحه‌دار نموده و به همین دلیل است که این قوانین معمولاً احساسی و شتاب‌زده می‌باشند. ازجمله این قوانین می‌توان به قوانین سه ضربه در ایالات متحده آمریکا اشاره نمود که در پی وقوع جرایم کیفری شدید در جامعه تصویب شد و متمرکز بر سیاست کنترل جرم و سلب توان بزهکاری بود؛ به موجب این قانون مرتکبانی که سابقهٔ دو بار جرایم خشونت‌آمیز یا جرایم مربوط به مواد مخدر را داشتند، اگر مرتکب یک جرم دیگر در بار سوم می‌شدند

به حبس ابد محکوم می‌گشتند.^{۳۴} فرضیه اساسی این سیاست آن است که بازدارندگی عمومی از طریق اعمال مجازات سریع، قطعی و شدید (در اینجا مجازات حبس ابد بدون امکان اعطای آزادی مشروط) نسبت به بزهکاران مکرر حاصل می‌شود و بدین وسیله از امکان ارتکاب جرایم دیگر کاسته می‌گردد.^{۳۵} مشابه این قوانین در بسیاری از ایالت‌ها و در پی حوادثی که وجدان عمومی را جریحه‌دار نمود، تصویب شد و تا اواسط سال ۲۰۰۴ بیست و شش ایالت و دولت فدرال واجد قوانینی شدند که منطبق بر معیارهای کلی قوانین سه ضربه می‌باشند.^{۳۶} همچنین در ایالت متحده آمریکا سیاستی تحت عنوان «حقیقت در حکم» در زمینه مبارزه با بزهکاری مورد استفاده قرار می‌گیرد که از دهه آخر قرن بیستم تاکنون به مورد اجرا گذاشته می‌شود. مطابق این رویکرد، حکم محکومیت مجرمین خاص علی‌الخصوص مجرمین جرایم جنسی باید تا درصد معینی (معمولاً تا ۸۵ درصد و در برخی موارد تا ۱۰۰ درصد) به مورد اجرا گذاشته شود. هدف از اتخاذ این سیاست، محدود کردن قلمرو استفاده متداول از آزادی مشروط، تعلیق مراقبتی یا هر نوع تدبیر دیگری جهت آزاد کردن این دسته از بزهکاران است.^{۳۷}

در کشور ما هرچند که سیاست‌های نوین قضایی در راستای عقب‌نشینی حقوق کیفری است و در این میان کیفرزدایی از سال ۱۳۹۲ با وضع نهادهای کیفرزدایی همچون معافیت از کیفر، مجازات‌های جایگزین حبس، نظارت الکترونیک و ... نمود بیشتری یافته است اما علی‌رغم در نظر گرفتن چنین الگویی به عنوان الگوی حاکم بر سیاست کیفری، همچنان در برخی موارد رویکردهایی که حکایت از دیدگاه‌های کیفرگرا دارند به چشم می‌خورد.

با توجه به اینکه یکی از اصلی‌ترین جلوه‌های کیفرزدایی تأکید بر کیفرگذاری کمینه و حداقل است اما در برخی موارد می‌بینیم که «نتیجه از دامنه جرم‌انگاری و قضاگرایی کم نشده، بلکه روند جرم‌انگاری تداوم یافته و جرم‌انگاری‌هایی نیز صورت پذیرفته است.»^{۳۸} چه بسا که با جرم‌انگاری جدید کیفرهای سنگینی نیز در نظر گرفته شده است. برای نمونه می‌توان به قانون حمایت از آمران به معروف و ناهیان از منکر مصوب ۱۳۹۴ اشاره نمود که در ماده ۹ آن به این موضوع اشاره شده که اگر اشخاص حقیقی

۳۴. در قانون مجازات اسلامی ایران نیز در باب حدود و در مبحث تکرار جرائم حدی این سیاست به ذهن متبادر می‌گردد.

۳۵. حسین غلامی، «سیاست کیفری سلب توان بزهکاری»، مجله تحقیقات حقوقی ۵۰ (۱۳۸۸)، ۵۰۰.

۳۶. طاهری، پیشین، ۱۶۵.

۳۷. غلامی، سیاست کیفری سختگیرانه، پیشین، ۱۱۳.

۳۸. ولی‌الله صادقی و محمدجعفر حبیب‌زاده، «ناهمسویی‌های قانونی با سیاست کیفرزدایی در ایران»، فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان (۱۳۹۹)، ۷۰.

در برابر اجرای امر به معروف و نهی از منکر، هرگونه مانع و مزاحمت که به موجب قانون جرم شناخته شده است، ایجاد نمایند، علاوه بر مجازات مقرر، به حبس تعزیری یا جزای نقدی درجه هفت نیز محکوم می‌گردند و در مورد اشخاص حقوقی نیز علاوه بر بند «پ» ماده ۲۰ قانون مجازات اسلامی، محکومیت اداری نیز در نظر گرفته می‌شود که این مصادیق نمونه‌هایی از مصلحت‌گرایی قانونگذار است که بنا به در نظر گرفتن برخی مقتضیات در جامعه، موجب دوری‌گزینی او از سیاست‌های کیفرزدا می‌شود.

همچنین از دیگر موارد سخت‌گیری و شدت‌گرایی قانونگذار در کشور ایران نسبت به مجرمینی است که مرتکب جرایم خشونت‌آمیز می‌شوند و در اثر ارتکاب عمل مجرمانه، افکار عمومی را ملتهب می‌کنند. به عنوان مثال در سال ۱۳۹۰ برای برخورد شدید با چنین مجرمینی طرح تشدید مبارزه با جرایم خشونت‌بار توسط ۲۱ نفر از نمایندگان مجلس ارائه و یک فوریت آن تصویب شد.^{۳۹} همان‌طور که ملاحظه می‌شود استفاده از لفظ «تشدید» در عنوان، خود حکایت از رویکرد سخت‌گیرانه قانونگذار دارد. بر اساس ماده ۱ همین طرح به منظور افزایش امنیت عمومی جامعه در مواردی که به علت ارتکاب جرایم خشونت‌بار از قبیل قتل، جرح‌های بدنی عمدی، تجاوز به عنف، سرقت مسلحانه، اسیدپاشی، آدم‌ربایی، جرایم منجر به ایجاد ناامنی و جرایم علیه زنان و کودکان به تشخیص رئیس دادگستری استان، وجدان جامعه جریحه‌دار و یا نظم عمومی مختل شود، دادرسی به صورت علنی در رسانه‌های عمومی منتشر می‌شود و رسیدگی به جرایم خشونت‌بار در کلیه موارد خارج از نوبت و فوری انجام خواهد گرفت و طبق تبصره یک این ماده مهلت صدور رأی حداکثر سه روز پس از ختم رسیدگی و مهلت تجدیدنظرخواهی در این جرایم یک هفته است. در خصوص تحلیل ابعاد سخت‌گیری قانونگذار با چنین مجرمینی می‌توان به مواردی اشاره نمود. از جمله اینکه طبق اصول رسیدگی‌های کیفری اصل بر غیرعلنی بودن رسیدگی است و عدول از این اصل بر جنبه کیفرگرا بودن در اجرای مجازات‌ها حکایت دارد.^{۴۰} همچنین فوری بودن رسیدگی، سریع‌السير برگزار شدن محاکمه و صدور رأی در زمانی کوتاه و اعطای مهلت یک هفته‌ای به محکومین برای اعتراض به رأی صادره، همگی از مواردی هستند که این موضوع را تأیید می‌کنند که قانونگذار تحت تأثیر التهابات جامعه قرار گرفته است و برای ارضای تمایلات عمومی در خصوص بازگرداندن امنیت از دست‌رفته به جامعه با قرار دادن حداقل ظرفیت‌های حقوقی برای متهمین

۳۹. برای مشاهده متن طرح مزبور به آدرس <https://rc.majlis.ir> مراجعه نمایید.

۴۰. جلیل‌امیدی و حسینعلی عطف، «اجرای علنی مجازات: توجیهات و تبعات»، مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی ۴ و ۵ (۱۳۹۴)، ۲۲۰.

یا محکومین، رویکردهای امنیت‌گرایانه و سخت‌گیرانه را ترجیح می‌دهد. جلوه دیگر کیفرگرا بودن مقنن را می‌توان در حوزه تورم کیفری در قلمرو استفاده از مجازات‌ها دید که از آن تحت عنوان سوء مصرف مجازات نیز یاد می‌شود. صرف‌نظر از ماهیت مجازات، ضرورت رعایت تناسب میان جرم و مجازات از جمله قواعد محدودکننده مقنن در مرحله کیفرگذاری و نیز از جمله مبانی توجیهی مجازات‌ها به شمار می‌رود؛ بنابراین با فرض امکان تشخیص تناسب میان جرایم و مجازات‌ها و میزان کیفر مجرمان، تشدید افراطی مجازات‌ها یکی از نمادهای کیفرگرایی تقنینی است. در این خصوص می‌توان به قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم مصوب ۱۳۹۴ اشاره نمود که در ماده ۲ آن در صورتی که اقدام مرتکب در حکم محاربه یا افساد فی الارض باشد مجازات اعدام برای آن در نظر گرفته شده است. این در حالی است که خود افساد فی الارض در قانون مجازات اسلامی به طور بسیار مبهم و تفسیربرانگیز تعریف شده است و این ابهام گویی و کلی‌گویی در جای خود یکی از مصادیق کیفرگرایی تقنینی به حساب می‌آید. دقیقاً همین اقدام قانونگذار در خصوص قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت غیرمجاز دارند مصوب ۱۳۸۶ نیز به چشم می‌خورد. به موجب قسمتی از بند الف ماده ۳ این قانون قرار دادن بسیاری از فعالیت‌های سمعی و بصری از قبیل تولید، تکثیر و توزیع آثار مستهجن در قلمرو افساد فی الارض قرار گرفته و با مجازات اعدام به آنها پاسخ داده می‌شود؛ بنابراین با چنین رویکردهایی که از سوی قانونگذار در قلمرو حقوق کیفری اعمال می‌شود، می‌توان گفت که هر اندازه که رویکردهای سخت‌گیرانه در وضع و اجرای مجازات‌های سنگین بیشتر باشد به همان نسبت اعمال سیاست‌های کیفرزدایانه سخت‌تر خواهد شد.

۵- اعتقاد به کارایی کیفر در میان قضات

قاضی کیفری عهده‌دار وظیفه خطیری است و اهمیت آن به دلیل اختیاری است که قانون به وی داده است تا بتواند افراد را به کیفر رسانده و آنها را به عواقب عمل خود آگاه سازد. او می‌تواند در اعمال کیفر به عدالت و انصاف متمایل شود و اهداف اصلاحی و تربیتی مجازات را به عنوان هدف از اجرای کیفر در نظر داشته باشد یا اینکه برعکس از این قدرت و اختیار نهایت استفاده را در اعمال کیفر و بلکه سخت‌ترین نوع آن کند. اگر قاضی صاحب تدبیری قوی و فکری روشن باشد از مجازات‌های متناسب با شخصیت مجرم استفاده می‌کند تا اصل فردی کردن را به بهترین شکل اجرا نماید؛ لیکن برخی از قضات به هنگام مواجه شدن با بزه‌کار علی‌رغم وجود برخی ظرفیت‌های پیش‌بینی شده در قانون (که هر کدام به شیوه‌ای در راستای کیفرزدایی و اصلاح مجرمین می‌باشند) به مقابله با وی پرداخته و رویکردهای

کیفرگرا را دنبال می‌کنند؛ بنابراین چنین دیدگاهی به عنوان یکی از چالش‌های فراروی سیاست‌های کیفرزدا مطرح خواهد بود. بدین معنی که بیش از باورهای کیفرزداپاانه، اعمال ضربتی پاسخ‌های کیفری و سخت‌گیری در میزان و نحوه اجرای مجازات‌ها در میان قضات رواج دارد. به این پدیده، کیفرگرایی قضایی^{۴۱} می‌گویند.

کیفرگرایی قضایی ناظر به اشتباهی نظام قضایی در استفاده حداکثری از ظرفیت‌های قانونی جهت صدور حکم به مجازات و اجرای آن از یک طرف و ایجاد و تأسیس نظام رسیدگی کیفری سخت‌گیرانه از سوی دیگر است. از جمله دلایل کیفرگرایی قضایی این است که برخی قضات به دلیل تأثیر عوامل شخصیتی ذاتاً کیفرگرا یا حتی کیفرافزا هستند^{۴۲} و رویکرد تنبیه و مجازات را در جهت انتقام‌جویی قربانی مؤثرتر می‌دانند و جز در مواردی که استفاده از نهادهای کیفرزدا اجباری است (مانند مواردی که در فصل مربوط به جایگزین‌های حبس در نظر گرفته شده است) از این نهادها استفاده نمی‌کنند. تحقیقات نشان می‌دهد که حتی در راستای استفاده از مجازات‌های جایگزین حبس که امروزه به عنوان یکی از مصادیق بارز کیفرزدایی شناخته شده است، قضات بیشتر به استفاده از جایگزین‌های حبس سنتی تمایل دارند^{۴۳} و در این خصوص جزای نقدی در صدر جایگزین‌های حبس سنتی قرار می‌گیرد.

یکی دیگر از علل غلبه چنین تفکراتی در میان قضات این است که امروزه مباحث مرتبط با اصول و قواعد تفسیر قوانین و به ویژه تفسیر قوانین کیفری یکی از حلقه‌های مفقوده در دوره‌های آموزشی حقوق در دانشگاه‌های کشور است.^{۴۴} درحالی‌که آموزش مباحث جرم‌شناسی و مبانی نهادهای کیفرزدا^{۴۵} بسیار

41. Judicial Punitiveness

۴۲. برای مثال پیشینه خانوادگی و تربیتی قاضی ممکن است به گونه‌ای باشد که در شخصیت کاری او نیز اثر بگذارد. برای مثال اگر قاضی در خانواده‌ای بزرگ شود که در آن میان پدر و مادر علاقه و تفاهم وجود ندارد، الزاماً تعارض‌های موجود در کودک درون افکنده می‌شود، نظرها و خواسته‌های متعارض والدین در او نقش می‌بندد و پایه یک شخصیت نامتعادل را فراهم می‌سازد (سید محمود میرخلیلی و تقی یعقوبی، «بررسی عوامل قضایی افزایش جمعیت کیفری»، مجله راهبرد، ۸۲ (۱۳۹۶)، ۱۰۵).

۴۳. حسین غلامی و داود خاکساری، «عوامل مؤثر بر صدور مجازات‌های جایگزین حبس»، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، ۲۶ (۱۳۹۸)، ۲۳.

۴۴. حامد رحمانیان، «ابزارگرایی کیفری، بسترها، جلوه‌ها و پیامدهای آن»، (رساله دکترا، مازندران: دانشگاه مازندران، ۱۳۹۳)، ۲۱۲.

۴۵. نک: گلناز مرادی پسند، تهمورث بشیریه و حسین غلامی، «مبانی کیفرزدایی میان‌کنشی اخلاقی فلسفی و حقوقی»، پژوهش‌های اخلاقی ۳ (۱۳۹۸)، ۲۷۲.

لازم است. زمانی که قاضی با مبانی توجیه‌کننده نهادهای کیفرزدا آشنا نباشد، مجازات را در وهله اول کاربردی‌ترین شیوه پاسخ به جرایم می‌داند؛ حال آنکه گرچه مجازات‌ها به عنوان اولین پاسخ به جرایم در نظر گرفته شده‌اند ولیکن مسلماً بهترین شیوه پاسخ‌دهی به آنها نخواهند بود.

علاوه‌براین به نظر می‌رسد که برخی قضاات فقط بر روی جنبه‌های حقوقی موضوعات تمرکز می‌نمایند؛ درحالی که آموزش علوم انسانی از جمله روان‌شناسی و جرم‌شناسی و جامعه‌شناسی کیفری و روان‌پزشکی کیفری نیز برای قضاات ضروری است. به‌طورکلی قاضی باید نحوه قضاوت خود را آمیخته با حقایق علمی و مقتضیات انسانی نماید و معلوم کند متهم تا چه حد برای جامعه خطرناک است. لذا لازم است که عکس‌العمل‌های متهم و خلق و خوی او را بررسی نموده تا در یابد که جرم ارتکابی از سوی او با عنایت به شخصیت وی امر اتفاقی بوده است یا عادی؛ بنابراین نیاز است که مسؤولین امر در جهت آشنایی قضاات با این علوم و اطلاعات، اقدامات شایسته‌ای اتخاذ نمایند. لزوم این امر از این جهت است که «قضاات پس از فراغ از تحصیل و شروع به کار عمدتاً از کار آموزشی کمی فاصله می‌گیرند و لازم است که رویکردهای نوین در سیاست جنایی و مباحث جرم‌شناسی و یافته‌های جدید به طرق مؤثر و مفید در اختیار قضاات قرار گیرد چراکه آشنایی با این علوم، ابزار کار قاضی برای قضاوت صحیح و فردی کردن کیفر و نیز اتخاذ روش‌های نوین کیفرزدایی می‌باشد.»^{۴۶} مطالعات به عمل آمده حاکی است که «قضاات جوان و تحصیل کرده در مدارج کارشناسی ارشد و بالاتر خلاف قضاات قدیمی و سنتی، کمتر تمایل به استفاده از ابزار زندان دارند و حتی المقدور از سایر نهادهای جایگزین یا تأسیسات حقوقی دیگر در احکام خود استفاده می‌کنند.»^{۴۷}

در کنار موارد گفته شده به عنوان علل گرایش قضاات به کیفر و سخت‌گیری کیفری نباید از نقش افکار عمومی و فشارهای عمومی بر قضاات در خصوص پرونده‌های جنجالی که وجدان عمومی را جریحه‌دار می‌سازد، غافل ماند. علی‌رغم اینکه مجریان سیاست کیفری، کارگزاران دستگاه قضایی می‌باشند؛ اما همان‌طور که گفته شد افکار عمومی و نگرش مردم به پدیده مجرمانه و شیوه کیفردهی بر سیاست جنایی کشور نیز تأثیر دارد و این امر در عملکرد بسیاری از قضاات تأثیرگذار است. برای نمونه در برخی پرونده‌ها شاهد این موضوع هستیم که علی‌رغم وجود زمینه‌هایی برای توسل به یک یا برخی از

۴۶. هما داودی گرمارودی، «کیفرزدایی در حقوق موضوعه ایران»، (پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۷۴)، ۳۸۰.

۴۷. ایوب میلیکی، «حبس‌زدایی خردگرا، خروج از بحران کیفری»، ماهنامه اصلاح و تربیت ۵۳(۱۳۸۵)، ۲۵.

نهادهای کیفرزدا به جهت وجود التهابات ناشی از آن جرم در جامعه، شدیدترین نوع مجازات برای مجرم از سوی محاکم در نظر گرفته شده است. مسلماً فشار افکار عمومی بر مقامات قضایی رسیدگی کننده در این خصوص تأثیر مستقیم دارد. برای مثال در جرایم خشونت‌آمیز دستگاه قضایی در اعمال مجازات اگر هم به سوی تشدید و سخت‌گیری کیفری حرکت ننماید، حداقل ممکن است با خودداری از اعمال تخفیف مجازات، رویکرد سخت‌گیرانه را برای مرتکب مورد پذیرش قرار دهد.^{۴۸} چراکه تخفیف مجازات، آسیب و انزجار عمومی بیشتری را در جامعه و بین بزه‌دیدگان ایجاد می‌کند.

در چنین شرایطی که طیف گسترده‌ای از مردم خواهان اجرای مجازات‌ها هستند، سیاست تساهل و کمینه‌گرایی تحت تأثیر جریانات کیفرخواه قرار می‌گیرد و بین افزایش عوام‌گرایی کیفری و کیفردهی غیرقانونی^{۴۹} نوعی ارتباط به وجود می‌آید.^{۵۰} دستگاه قضایی بدون اینکه مستندات قانونی برای مجرم دانستن مرتکب داشته باشد با تفسیر ناصحیح از قانون کیفری، مصمم است تا به هر نحوی رفتار مورد نظر را کیفر دهد.^{۵۱} درحالی‌که قاضی نباید به بهانه مصلحت استقلال خود را از دست دهد و فقط باید در پی آن باشد که قانون را اجرا کند و این امر مستلزم این است که از قضاوت در برابر دخالت قوای حاکم حمایت کند. لذا استقلال نسبی قضاوت از جریانات کیفرخواه لازم و ضروری است و وابستگی دیدگاه قضاوت به قضاوت‌ها و احساسات مردم نیز یکی از چالش‌ها و موانع قضایی برای استفاده از فرایند کیفرزدایی است.

نتیجه‌گیری

به‌طورکلی می‌توان گفت کیفرگرایی به عنوان یکی از ایدئولوژی‌های حاکم بر سیاست جنایی به اشکال مختلف منجر به اعمال سخت‌گیری و شدت‌گرایی در برخورد با جرایم و مجرمین می‌گردد. در سطح فرهنگی با تقویت باور به مؤثر بودن سخت‌گیری بر مجرمان در تعیین مجازات‌ها و اجرای آنها در میان مردم، کیفر به عنوان راهکاری مؤثر برای کنترل و پیشگیری از جرایم معرفی می‌شود و هر گونه

۴۸. جواد رجیبی سلمان، «بزه‌دیده مداری و عوام‌گرا شدن سیاست کیفری»، در مجموعه مقالات داتره‌المعارف علوم جنائی،

کتاب چهارم، زیر نظر علی حسین نجفی ابرند آبادی (تهران: نشر میزان، ۱۳۹۸)، ۶۳۹.

۴۹. کیفردهی غیرقانونی به وضعیتی اشاره دارد که بدون وجود مستندات و تنصیب قانونی برای رفتاری خاص، تحت تأثیر

افکار عمومی و بزه‌دیدگان، دستگاه قضایی درصدد مجازات نمودن مرتکب است.

50. John Pratt, "when penal populism stops: legitimacy scandal and the power to punish in new Zealand, Australian and new Zealand", *Journal of Criminology* 3(2008), 364.

۵۱. رجیبی سلمان، پیشین، ۶۴۱.

سیاست کیفرزدا به معنی ناتوانی در برخورد با بزه‌کار و ایجاد ترس و ناامنی در جامعه تلقی می‌گردد. این دیدگاه در سطح سیاسی با تحت تأثیر قرار دادن سیاست‌های در دست اقدام از سوی سیاستمداران و غلبه عوام‌گرایی کیفری بر آنها موجب می‌شود تا جهت حفظ محبوبیت و جایگاه خود بین مردم، مسیر برنامه‌های خود را بر مبنای خواسته‌های مردم قرار دهند و از سیاست‌های مبتنی بر کیفرگرایی حمایت نمایند. این پدیده با سرایت به سطح اجرایی موجب شکل‌گیری فضای پلیسی در جامعه می‌شود و پلیس به عنوان اولین و آخرین نهاد کنترل اجتماعی به صورت غیرمناسب با استفاده از زور و قدرت، آزادی‌های شهروندان را تحدید و فضای امنیتی ایجاد می‌نماید؛ در نتیجه به جای مفاهیمی چون نظم و احترام به حقوق شهروندان، امنیت‌گرایی و پلیس‌گرایی افراطی جایگزین می‌گردد. در سطح قضایی نیز گرایش به کیفر و سخت‌گیری کیفری منجر به عدم توجه به ظرفیت‌های فراکیفری می‌شود و مقامات قضایی را به شدت‌گرایی در واکنش به بزه و بزه‌کار و استفاده از نظام‌های رسیدگی کیفری سخت‌گیرانه که شامل عدم رعایت موازین دادرسی منصفانه و تعیین مجازات‌های شدید است تشویق می‌نماید. با توجه به تأثیر تمام این سطوح بر قانون‌نویسی، سیاست‌تقنینی نیز از این معضل در امان نیست و با تصویب قوانین سخت‌گیرانه و تعیین مجازات‌های شدید، کلی‌گویی و ابهام‌گویی در برخی مفاهیم قابل تفسیر زمینه‌مداخله‌های افراطی کیفری را فراهم می‌نماید. در چنین شرایطی نظام عدالت کیفری، در راستای هماهنگ‌سازی با موازین و سیاست‌های کیفرزدا که مبتنی بر آرمان‌خواهی‌های حقوق بشری می‌باشد با چالشی اساسی مواجه می‌گردد و تا زمانی که جلوه‌های روبیکرد کیفرگرا در سطوح مختلف در جامعه حاکم باشد نهاد‌های کیفرزدا به شیوه‌ای که مطلوب است قابلیت اجرایی نخواهند یافت.

پیشنهادها

برای درمان ابتلای نظام کیفری به پدیده کیفرگرایی موارد زیر در عرصه‌های فرهنگی، سیاسی، اجرایی تقنینی و قضایی پیشنهاد می‌شود:

- ۱- در عرصه فرهنگی می‌توان خلأهای موجود را با آموزش و نهادینه‌سازی بهره‌وری سیاست‌های کیفرزدا در میان مردم و آگاه نمودن آنها از هزینه‌های تحمیل مجازات بر سیستم عدالت کیفری که بخشی از آن توسط خود مردم از طریق مالیات تأمین می‌گردد و به تصویر کشیدن پیامدهای مثبت سیاست‌های کیفرزدا و فوایدی که از اعمال آنها نصیب فرد و جامعه می‌شود، رفع نمود؛
- ۲- در زمینه سیاسی نیز پیشنهاد می‌شود که دولت‌ها با محور قرار دادن این موضوع که از مجازات باید به عنوان آخرین راه‌حل استفاده شود از ظرفیت‌های انسانی و اجتماعی به گونه‌ای بهره‌گیرند که

حتی‌الامکان نیازی به حقوق کیفری نباشد و استفاده از نظریات نخبگان که مبتنی بر اصول و منطبق با دستاوردهای علمی است در رأس امور قرار گیرد؛

۳- در عرصه اجرایی، ضروری است تا سطح دانش مأموران و ضابطان ارتقا یابد و در فرایند انتخاب آنان از افراد آشنا با اصول حقوقی و آگاه استفاده گردد و به صورت مستمر و ضمن خدمت برای آگاه‌سازی آنان از اصول حقوق کیفری استفاده شود تا نیروهای پلیسی، مردم‌محوری و بهینه‌سازی عملکرد را جایگزین نظامی‌گری نمایند؛

۴- در عرصه تقنینی لازم است تا قوه مقننه به عنوان اصلی‌ترین نهاد قانونگذاری در کشور، با ایجاد فضایی متشکل از متخصصان حقوق جزا و جرم‌شناسان، زمینه ورود و تأثیرپذیری از هرگونه عوام‌گرایی را از میان برده و از تصویب قوانین و واکنش‌های احساسی فوری و عامه‌پسند اجتناب نماید و همچنین نسبت به ابهام‌زدایی از قوانین و پرهیز از استعمال الفاظ کلی و تفسیرپذیر اقداماتی به عمل آورد؛

۵- در عرصه قضایی نیز می‌توان با آموزش‌های مستمر و ایجاد فضاهای آموزشی جدید برای قضات و ایجاد طرح‌های تشویقی و موقعیتی در اعمال حداکثری سیاست‌های کیفرزدایانه با حفظ استقلال قضایی ایشان ضمن از بین بردن زمینه‌های ابزارگرایی کیفری موجبات گسترش فرهنگ کیفرزدایی را فراهم نمود.

فهرست منابع

- الف) منابع فارسی
- آخوندی، محمود. «نگرش قوه قضاییه به جرایم خرد». مجله حقوقی دادگستری ۳۱ (۱۳۷۹): ۱۸-۱۳.
  - آشوری، محمد. جایگزین‌های زندان یا مجازات‌های بینابین. تهران: نشر گرایش، ۱۳۸۲.
  - امیدی، جلیل و حسینعلی عطف. «اجرای علنی مجازات: توجیهات و تبعات». مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی ۴ و ۵ (۱۳۹۴): ۲۳۶-۲۱۳.
  - پاک‌نهاد، امیر. سیاست جنایی ریسک‌مدار. تهران، نشر میزان، ۱۳۸۸.
  - پرت، جان. عوام‌گرایی کیفری. ترجمه هانیه هژبرالساداتی. تهران: نشر میزان، ۱۳۹۲.
  - پورفلاحی، حمید. تحلیل امنیت‌گرایی در حقوق کیفری و رابطه آن با تجسس در حریم خصوصی. تهران: انتشارت جاودانه، جنگل، ۱۳۹۰.
  - جواد ساداتی، محمد، علی حسین نجفی ابرندآبادی و رحیم نوبهار. «تبارشناسی پیوند کیفر و قدرت در نظام حقوقی ایران». مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناختی ۱ (۱۳۹۶): ۳۷-۶۴.
  - جوان جعفری بجنوردی، عبدالرضا و محسن نور پور. «تعقیب‌زدایی کیفری، بازتابی نوین از الغاگرایی کیفری». پژوهش‌نامه حقوق کیفری ۲ (۱۳۹۶): ۷۵-۹۸.
  - جوانمرد، بهروز. تسامح صفر. سیاست کیفری سخت‌گیرانه در قبال جرایم خرد. تهران: نشر میزان، ۱۳۸۸.
  - داوودی گرمارودی، هما. «کیفرزدایی در حقوق موضوعه ایران». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۷۴.
  - دهشیری، محمدرضا. «رسانه و فرهنگ‌سازی»، فصلنامه تحقیقات فرهنگی ۸ (۱۳۸۸): ۱۷۹-۲۰۳.
  - دلماس مارتی، میری، نظام‌های بزرگ سیاست جنایی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، جلد اول، تهران، نشر میزان، ۱۳۸۸.
  - رحمانیان، حامد. «ابزارگرایی کیفری، بسترها، جلوه‌ها و پیامدهای آن». رساله دکتری، تهران: دانشگاه مازنداران، ۱۳۹۳.
  - جواد رجیبی، سلمان. «بزه‌دیده مداری و عوام‌گرا شدن سیاست کیفری». در مجموعه مقالات دایره المعارف علوم جنایی. زیر نظر علی حسین نجفی ابرندآبادی. تهران، نشر میزان، ۱۳۹۸.
  - صادقی، ولی‌الله و محمدجعفر حبیب‌زاده. «ناهمسویی‌های قانونی با سیاست کیفرزدایی در ایران». فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان ۱ (۱۳۹۹): ۸۶-۶۷.
  - صدیق فر، مینا. «ریشه‌های رهیافت کیفرهای اجتماع‌محور با تأکید بر ناکارایی کیفر سالب آزادی». فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم ۷ (۱۳۸۷): ۸۳-۵۳.
  - طاهری، سمانه. سیاست کیفری سخت‌گیرانه. تهران: نشر میزان، ۱۳۹۲.
  - غلامی، حسین. «الغاگرایی و کنترل جرم، تناقض در اصطلاحات». پژوهش حقوق و سیاست ۲۴ (۱۳۸۷): ۳۴۸-۳۲۴.
  - غلامی، حسین. «سیاست کیفری سلب توان بزهکاری». مجله تحقیقات حقوقی ۵۰ (۱۳۸۸): ۴۹۷-۵۳۰.
  - غلامی، حسین. «درآمدی بر سیاست جنایی توتالیتزر: جرم و مجازات در کره شمالی». فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم ۱۹ (۱۳۹۰): ۲۱۸-۱۹۱.
  - غلامی، حسین. «کیفرگرایی، مفهوم و گونه‌های آن». در مجموعه مقالات نکوداشت دکتر سیلویا تلنباخ به کوشش حسین غلامی (تهران: نشر میزان، ۱۳۹۵).
  - غلامی، علی و محمدمهدی رحیمی. «تأثیر سیاست جنایی سرکوبگرانه بر نرخ ارتکاب جرایم با نگاهی به

- سیاست جنایی اسلام». پژوهش‌نامه حقوق اسلامی ۳۰ (۱۳۸۸): ۱۵۹-۱۸۹.
- کاشفی اسماعیل زاده، حسن. «جنبش‌های بازگشت به کیفر در سیاست جنایی کشورهای غربی، علل و جلوه‌ها». مجله الهیات و حقوق ۱۵ و ۱۶ (۱۳۸۴): ۲۹۸-۲۵۷.
- کازینو، ژان. قدرت تلویزیون. ترجمه علی اسدی. تهران: موسسه انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۴.
- محمودی جانکی، فیروز و محسن مرادی حسن آباد. «افکار عمومی و کیفرگرایی». مجله مطالعات حقوقی (۱۳۹۰): ۲۱۴-۱۷۵.
- مراد حیدری، علی. «چالش‌های سیاست کیفری ارفاقی قانون مجازات اسلامی در برابر جرایم سبک». مجله حقوق اسلامی ۴۵ (۱۳۹۴): ۱۵۸-۱۸۵.
- مرادی پسند، گلناز، تهمورث بشیریه و حسین غلامی. «مبانی کیفرزدایی میان‌کنشی اخلاقی فلسفی و حقوقی». پژوهش‌های اخلاقی ۳ (۱۳۹۸): ۲۸۰-۲۶۳.
- مقدسی، محمد باقر و محمد فرجیه. «ویژگی‌های سیاست کیفری عوام‌گرا». مطالعه تطبیقی، مجله مطالعات حقوق تطبیقی ۲ (۱۳۹۲): ۱۳۷-۱۵۵.
- مهرا، نسرین، مجید قورچی‌بیگی و عباس مودن. «تحلیل تطبیقی الگوهای کیفردهی در نظام کیفری ایران و انگلستان». فصلنامه پژوهش حقوق کیفری ۲۰ (۱۳۹۶): ۱۴۰-۱۰۵.
- میر خلیلی، سید محمود و تقی یعقوبی. «بررسی عوامل قضایی افزایش جمعیت کیفری». مجله راهبرد ۸۲ (۱۳۹۶): ۱۲۸-۹۲.
- میلیکی، ایوب. «حبس‌زدایی خردگرا، خروج از بحران کیفری». ماهنامه اصلاح و تربیت ۵۳ (۱۳۸۵): ۲۵-۲۱.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین. «پیشگیری از بزهکاری و پلیس محلی». مجله تحقیقات حقوقی ۲۵ و ۲۶ (۱۳۷۸): ۱۵۰-۱۲۹.
- ویلسون، جیمز و جرج کلینگ. «پنجره‌های شکسته پلیس و امنیت محلی». ترجمه محمد صادری توحیدخانه. مجله حقوقی دادگستری ۴۳ (۱۳۸۲): ۲۰۴-۱۷۹.
- یزدان‌فام، محمود. «جهانی شدن، امنیت و پلیس». فصلنامه مطالعات راهبردی ۴۴ (۱۳۸۸): ۱۴۹-۱۲۳.

ب) منابع خارجی

- Keijser, Jan W, Petter J. Van Koppen and Henk Elfferts. "Bridging the gap between judges and the public?". *A multy method study journal of Experimental Criminology* 13(2007): 131-161.
- pratt, John. "When penal pupolism stops: legitimacy scandal and the power to punish in new Zealand, Australian and new Zealand". *Journal of Criminology* 3(2008): 351-368.
- Sandres, Andrew. "what principles underline criminal justice policy?". *Journal of Legal Studies* 3(1998): 533-542.